

قوتابخانا لهندهن يا فونولوژی

مديار عبدالڪريم سهعيد

زانكوييا زاخو/فاكولتيا زانستين مروفايه تي/پشكا زمانى كوردي

قوتابخانا لهندهن يا فونولوژی نيڪه ژوان قوتابخانين زمانقانى كو گرنكى ب دهنگين زمانى دايه و چهندين زانايان را و بيرو بوچونين خواه دهريارهى قى بابيه تي دارشتينه نه دهنگه ژى ژ نهجامى زانستى زمانى يى روت پيدا بويه . لايهنگرين قى قوتابخانى بهردهوام پيڪول دكرن زمانى خواه پيش بيخن، ههتا كو ژ بو ريڪوپيڪرنا دروست ب ليڻف كرنى ب پلا نيكي هاتيه نياسين. پاشي گرنكيهكا تاييهت ب ياساين فونولوژی دا ههتا كو گهشتيه دروستكرنا پهيڻف و رستان كوليك گهشتنى دناقبهرا تاكه كهساندا دروست دكهت. لقيرى دى تاماژى دهينه بيرو بوچونين هندهك ژوان زمانقانان، كا چهوا باس ل بنه ماو ياساين فونولوژی دكهن.

ژ گرنگترين وناقدارترين زانايين قوتابخانا لهندهن، ل سهدا نوزدى ودهسپيكا سهدى بيستى، زانا (هنرى سويت 1845.1912)، نهوهيى دبيثريت:

((نهم زيدهتر ماتى ژ زمانى زيندى دكهين وخواندين وهسفى بين زمانهوانى)) (1) و ژوان بهرهه مين وي بين گرنك (دهسپيڪهك بو نينگليزى يا ب ليڻف كرنى) و (پوختهك د زانستى فونه تيكي دا). ههروهسا ژ گرنگترين زانايين زانستى فونولوژی وفونه تيكي زانا (هارولد بالميره)، كو پهرتووكين دانايينه (پرهنسيپين زانستى فونه تيكا نينگليزى 1922.) و (ريزمانا دركاندا نينگليزى 1924.). ههروهسا زانايى فونولوژی وفونه تيكي (گراهام بل) كو چهندين پهرتووكين

گرنك دانايينه، وهكو: (تيورين فونيمين بيزاڻ 1914.) و (نقيسينا دهنگان . (2) زانا (فيس 1890.1960) دساليين چلا و پينجى يان دال زانكوييا لهندهن گهشه

ژوان

روگهه

وهرزيه، پويتهى د دمه شهكولين و وهركيانين مروفايه تي و زانستى

ژماره 4 بهارا 2012

ب خواندنا زمانه وانی دال قوتا بخانا فه کولینین روزه لاتی و نه فریقی. (فیرس) ل سالا (1944) ل زانکویا له ندهن هه تا سالا (1956) ی. ب ماموستایی زمانه وانی گشتی هاته دامه زراندن دنقیسینین خوه دا ب شیوهیه کی سهره کی گرنگی ب لایه نی فونولوژی دایه (3). پاشی زانایی مه زن (دانیال جونز) لدویف و اندا دهیت و ژگرنگترین به ره مه ی وی (فونه تیکا ئینگلیزی-1947) و (فونیم 1950). ن. (4).

هه روه کو مه ناماژه پی دای (هنری سویت) ئیک ژ فه کوله رین فونه تیکی بول بریتانیایی کو ته وی گه له ک فه کولین ل باری ئینگلیزی که فن و ئینگلیزی نا قین و ئینگلیزی نوی کرن و هه ر دکه فن دا هه تا سهرده می (سویت) ی ژی دهنگسازان پتر گرنگی ددا رینقیسی کو ژوانا هیما یین نقیسینی بوون، به لی پشتی هینگی دیار بو هه ر سیسته مه کی نقیسینی هه ر چه ندی ب ریک و پیک ژی بیت دی گه له ک جیا وازیین دهنگی هه یین (5).

(سویت) د نقیسینین خویین دهسپیکی دا ناماژی بقی چه ندی ددهت کویه یوه ندییان دنا قبه را فان دهنگان و جیا وازیین وان لسهر بنه مایی ژینگه ها دهنگییه، ژ بهر قی چه ندی ته و دهنگ نه جودا که رن، و ژلایی دیترقه دنا قبه را وان دهنگان دا کو دشین بتنی دنا قبه را دوو په یقان دا جیا وازیی دروست بکه ن و وان وهک دوو و په یف نیشان بدهن ل وی ده می روو ددهت کو جیا وازییه کا دهنگی یا ئیکانه د زمانه کی دا جودا که ربیت و د زمانه کی دیتردا نه جودا که ربیت.

د سیسته مه کی نقیسینی پی هه ر زمانه کی داب تنی جیا وازیین دهنگی یین جودا که ر پیدقی یه ب دانا نیشانان هه یه (6).

(هنری سویت) ب باشی هه ست بقی چه ندی کر و گوت ته م دشیین شروه کرنین دهنگسازیی بی دو ماهیک و وره ورترو نازک ترلی بکه یین، و جیا وازیی بکه یین دنا قبه را ته و تاییه تمه ندیین دهنگی کو بو زمانی دگرنگن و ته و تاییه تمه ندیین

کو گرنگی و ان کی متره، و هه روه سا جیا وازیی بکه یین دنا قبه را دهنگسازیه کی کو دبیزنی (گشتی) و دهنگسازیا دی کو دبیزنی (تاییه ت). ده می ته م فه کولینا زمانه کی دکه یین دقیت ته م رینقیسه کی بکاریینین، کو دقیت جیا وازیین به رفره،

دگهل جیاوازیین و اتایی دقئ زمانی دا کو دپه یوهندی کرنی دایه بهینه تومار کرن (7).

دهنگسازیا تاییهت لدویف پیناسا (سویت) ی ههر فونولوجی یه. نهوی ب هاریکاریا زهینی یا (زهنا) خوه ههست دکرته ژ جوره دهنگسازیه وهسفکرنه کابناژ ودهنگه (Pertinent) ژ زمانه کی، نهو دیبژیت: ((ته گهر بتنی گرنگیی بدهینه وان جیاوازیین دهنگی کو دبنه نه گه راگوهورینا و اتایی دی گه هینه وی نه جامی کو د ههر زمانه کی دا بتنی هژماره کا گه له ک کیم و دهست نیشانگری ژ فان جیاوازیان بکار دهین)) (8). نه ژ جیاوازیه ههر نهو بهرامبه ریین تاییهت و دیارن کو د سیسته می فونیمی یی نیک زماندا دیار دبن.

نه ژ دیاردین فونه تیکی ژ که فن دا ژ لایی (سویت) ی فه هاتبوون باس کرن ول ژیر ناچی (پیکهاتن Synthesis) بهرچاژ کربوون. (سویت) ی پیکهاتن بهرامبه ری ژیک جودا کرن یانژی شروفه کرن بکار دهینا، وشروفه کرن لده ژ وی وهسفا (کونسونانت و قاولان) بو کول وی ده می نه وان ب جهین یه که یین زنجیری یین لدویف نیک وهر دگرتن، به لی ب شیوه یه کی ژیک جودا (9).

ههرچه وان بیت تیورا فونیمی یا که فن ل وی سه رده می، شیان نه بوون بشیوه یه کی په سه ندگری فه کولینی لسه ر که رستین نوی بکه ت کو د (ناستی فونولوژی) دا بهینه بهرچا کرن و وهسف کرن. ناستی په یوهندی و گرنگی و ان ژی د رویی شروفه کرنا فونولوژی دا روژ ب روژ ناشکراتر دبوو. نه ژ تیورا فونیمی یا که فن ب شیوه یه کی باش دسنوورین دهست نیشانگری یین په یقی دا کو په یدابوون هاتنه په سه ندکرن و هه می تیبینی یین خوه دپلا نیک کی لسه ر یه که یین زنجیری یین (کونسونانت و قاولان) گرنگی ددانی (10).

زانا (جون روبرت فیرس)، تیورا خوه بشیوه یه کی گشتی ژ تیورا وی سه رده می جودا کر. جهخت کر کو دقیت نقیسینا فونیمی بته مامی ژ تیورا فونولوژی جودا که یین، نه ژ پیشنیارا وی دوی ده می دا کارتیکر نه کا نه رینی نه بوو و دگوت یا دروسته فونیم و هکویه که یه کا تیوری دده زگه هی نقیسینا دهنگی دا مفا ژی بهیته وهر دگرتن (11).

بهرچا فترین کاری زمانه وانیی (فیرس) ی، تیورا فونولوژیا وی یا دهنگی بوو. نه ژ تیورده ل سالا (1948) ی ب شیوی بهرنامه یه کی بو و بو بدهست فه نینانا بابته کی دروست کر. ددهه سالین پشتی وی ده می دا تیورا ناقبری د شروفه کرنا زمانان دا بکارهات. ده زگه هی فونولوژیا وی یا دهنگی دقیت دگهل ده زگه هین

روگه

وهرزیه، پویته ی ددهته شه کولین و
وهرکیرانین مرقایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

فونولوژی یین دی قه کولین، کو ددهه سالین (1940)ی دا بقی مەرهمی بهرچاڤ و ته و اوکر داکو بینه بهرسقهک بو وی تالوزی یا کو ددهه سالین (1930)ی دا د فونولوژیی دا هه ی (12).

دکه فن دا دهیینه باسکرن (phonetics) ژ هه می وان بابته تین کو نوکه د چارچوقی رمانین بهرته نگین فونولوژیایی دا پیک هاتبوو، کو نه قه ژی دناڤ کارین پیشهنگی وان یی ئیکی (سویت)ی دا دیار دبیت. (فیرس) سه بارهت قی بابته تی دبیزیت (فونولوژیا) ده لاله ته بو چه قه کی ژ چه قین زانستی زمانی، له و ما نه قه کاره ژی بومه وهک جو ره زیانه که، چونکی فونولوجیا ئینگلیزی زانسته کی دیروکییه یه ونه ریبازه کا هه قده می یه دگهل ریبازین قه کولینی ونه نشین واتایه کی فهرز بکه یین لسهر وی رمانا جیهانی نه و دهیته بکارهینان، ولسهر زاراقی فونه تیکی (phonetics) کو نه و کسه یین بکار دهینن وان زاراقین (Loulehre, Phonetik, Laphoneugue) ونه گهر نه م فونولوژیی وه سف که یین ب کورتی نه و زانستی یاسایین دهنگانه وهیما یین نقیسینی، له و ما زاراقی مه (phonetics) هه می وی واتایی قه دگریت، له و ما نه م لسهر قی ریکی بریقه چوبینه ب ههر شیوهیه کی بیت (13).

ههروه سا نه گهر مه بقیت په یوه ندیا نهرکی یا دناقبه را تاییه تمه ندیین فونه تیکی د ناخفتنی دا وینه یه کی دروست بدهست قه بینین دقتی مفای ژکومه له زاراقه کین جیاواز و شیوه کی دی یی شروقه کرنی وهر بگرین. ههروه سا (فیرس) دبیزیت چه مکین شروقه کاری بتنی ددهزگه هین وه سفی یا زمانی دا هه نه نه دناڤ زمانی بخوه دا کو شروقه کرنا (فیرس)ی ژ دو جور ره گه زان بو یه کین دروست کرنا بنه رته تی مفای وهر دگریت، ئیک ژوان یه کین فونیمی ویادی ژی دهنگ (Prosodic). یه کین فونیمی پیک دهین ژ (کونسونانت و قاولان) کو ب شیوهیه کی زنجیری لدویف ئیک ریزدبن. دگهل هندی ژی دا چیدبیت ههر برگه یه ک یان کومه له برگه یه ک یان چه ند یه کین دهنگی دناڤ خوه دا هه بن. کو نه قه یه کین دهنگی دگهل هنده ک پیکهاتین دیارگری دهین نه ل جهی یه کین فونیمی، بهلکو نه قان دهنگان ژ بهر هندی بکار دهینن هه تا کو په یوه ندیا ستونی دناقبه را هنده ک تاییه تمه ندیین دهنگی دا بهاریکاریا وان بهیته شروقه کرن (14).

(فیرس)ی جهخت دکر کو دقتی هیزا په یوه ندیی دناقبه را (فونه تیک و فونولوژیی) دا هه بیت و پشت گیری ئیکی ب یا دیتره، دبیزیت: ((ههر چه ندیه نه قه هه ردوو زانسته نوینه راتیا دوو ئاستین جیاواز دکه ن ژ قه کولینی، پیدقی یه کارین

هردو وکان بچنه دئیک پهیره و گه هاندن دا تا کو نه جامین دوماهیکی بین
قه کولینی هه قگرتی ویه کسان بن (15). جاره کادی (فیرس) ی جهخت کر کو
فونه تیک چه قه کی تاییه تمه نده ژ چه قین زانستی زمانی و نه بتنی فونولوژی ژ
بازنی وی یه و هنده ک چه قین دیتر ژی دچن کویین تاییه تن ب وی ب خو قه. له و ما
فونه تیکا تاقیکرنی هه یه کو کاری وی قه گوه از تن دهن گانه بو بیاشی فیزیکی تا کو
تاییه تمه ندی و مادین وی بین سروشتی بنیاسین. هه روسا (فونه تیک) ب رامانا
وی یا بهر تنگ ژی هه یه (Pure or Narrow Phonetics) کو کاری
وی کومکرنا مادی دهن گان و تومار کرنا وان و شرو قه کرنا وان ژلایی فسیولوژی
وفیزیکی قه یه. له و ما فونه تیک زان ب قی رامانا بهر تنگ رادبیت لدویف نه و
تشتین قه شار تی بین دهن گان و دی پاشی ب ئاواز دانانا وان رابیت نه گه ر هات و
هنده ک دهن گین نوی دیتن (16).

لایه نگرین تیورا دهنگی ناماده نه بو جهین جیا و از د پیکه اتین جیا و از دا
ب دروست کرنا ده زگه هین جودا وجودا، یه کین فونیمی یان یه کین دهنگی بین جیا و از
جیگیر بکن. بتنی ب مه رجه کی کو ببینن نه ق کاره هاریکاریا شرو قه کرنی
دکته.

دهزرا لایه نگرین قی قوتابخانی دا کونسونانتین ده سپینکی ژ پیکه اتا برگی دی
ده زگه هه کی فونیمی دروست کهن و کونسونانتین دوماهیکی هه ر ژوی پیکه اتا
برگی ده زگه هه کی فونیمی یی دیتر دروست دکهن بیی کو په یوه ندیه کا وه که قی
دنا قبه را قان هه ردو ده زگه هان دا هه بیت و چیدبیت ژی کونسونانتین هه ردو و
ده زگه هان دهنده ک تاییه تمه ندین دهنگی ژی دا وه کو ئیک بن یا شریک بن (17).
(فیرس) د وی باوه ریی دایه کو فونیم و اتاداره، مه به ست ژ و اتاداریا
فونیمی نه وه ئه رکی سهره کی یی وی گوه ورینا و اتایی یه. ژ لایه کی دیتر قه
هنده ک زمانناسان فونیم دابه ش کریمه سهر فونیمین لاهه کی وسهره کی و پتر
گرنگیی دده نه فونیمین سهره کی. (فیرس) دگهل قی بوچونی دا نینه، چونکی
بدیتنا وی هه می بویه رین دهنگی چ لاهه کی یان سهره کی رول و بهایی خوه هه یه
دنا ق ناخفتنی داو فه راموش کرنا هه ر ئیک ژوان دی بیته نه گه ری ژ ده ست دانا
خه سلته و تاییه تمه ندین ناخفتنی (18).

(فیرس) ی فونیمین لاهه کی نه وین ناماژه دده نه بها و ئه رکی لژیر نا قی
دیاردین رهوشی (ظواهر تطریزیة) ب نا ق برن. هه روسا لژیر کارتیکرنا قی زاراقی
به رده و امی ب ریبازا خوه دایه هه تا کو لقه کی تاییه ت ژ فونولوژیی دیار کریمه

روگه ه

وهرزیه، پویته ی د ده ته شه کولین و
وهرکیرانین مرو قایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

ټه و ژى فونولوژيا رهوشى يه (تطريزية). ههروسا لسهر هندهك دياردين ديترين دهنگى رادوهستيت ټه و ژى (هيزوئاوازه) يه، بهلى (هيز) ناهيته زانين هه تا كو نه هيته برهه كرن دناؤ زمانه كى دياركرى دا وټه ټه هه رسي ديارده (برهه، هيز، ئاوازه) ستوبنا سه ره كى نه بوټا راسته كونا دهنگى (19).

فونيم ناسين دهنگى وه كو زمانناسين ټه گوهازتنى (Trans For Mational). به روڅاژى زمانناسين (بلوم فيلدى) هزر دكه ن. ټه و ژلايه كى ټه بهرى خوه ددهنه فونولوژيى وه كو بازنه يه كا په يوه ندى كرنى دناڅبه را ريزمانى وزمانى داو ژلايى ديتره ټه بهرى خوه ددهنه فونولوژيى وهك به شهك ژ ناڅفتنا راسته قينه كو په يوه ندى كى دروست دكه ت يانثرى دبسته پرهك دناڅبه را (ريزمان، زمان، فونه تيك) دى (20).

زانايه كى دى يى قوتابخانا له ندهن كو ټه و ژى (دانيال جونزه). لسالا (1907) ل زانكوبا له ندهن مژويلى گوتنا دهنگسازيى بوو. بديتنه كا تاييه ت بهرى خوه دا يه فونولوژيى كو ټه ټه شيوى هزر كرنى كارتنيكرنه كا مه زن لسهر چاوانيا بكارهينانا ټى زانستى ل بریتانيايي كويه. ل دهسپيكيى بتنى مژويلى بدهست ټه هينانا نارمانجين زانستى يين فونولوژى بوو. ټه وى دناؤ كومهك ژ ټه كوله رين دهنگسازيى دا ل زانكوبا (كالج) كار دكر. ههول دانين وان بتنى لدور ته وه رى دهنگ نقيسينى وفيربونا دركاندنا زمانين جياوازيين جيهاننى بوو. ټه كولين لسهر دهنگان وچاوانيا بكارهينانا يان دركاندنا وان بوو ټه گه را هندى چه مكى فونيمى د هزرين وى دا دروست بييت. ل سالا (1919) د كتيبى (Colloquial Sinhaleese Reader) دا كو ب هه ټكاريا (پريرا Perera) هاته چاپكرن، ټه وى وهسفه كا بهربلاؤ ژ فونيمى پيش كيش كر (21): ((فونيم پيك هاتيه ژ خيزانه كى يانثرى كومه كا دهنگين نيزيكي ټيك دټيك زماندا، واته يين پيكه گه گريداى ژلايى دركاندن وگوهليبونى ټه وچ جارن دټيك چارچوڅى دهنگى دا ناهين. واته سالوخدانا هه ټبه ندين وان، دزمانه كى ديارى كرى دا ناهيليت دهنگهك دوشه كى دا بهيت كو دهنگه كى ديتر ژ هه مان خيزانا وى دهنگى لوى جهى هاتيه بكارهينان)) (22).

بونموونه دزمانى كوردى دا (كيم = كيم بون)، (كيم - عه داڅ)، ټه گه ر ټه م بهرى خوبدهينى دى بينين فونيمى (ك) ب دوو شيوا دهيته دركاندن، ټيكا نورماله وټيكا سفكه. وه كو ديار ټه ټه دوو فونيمه ساخله تين وان وه كويه كن، ټه ټ نورمالى وسټكيا وى بويه ټه گه رى هندى كو دوو واتايين جياوازي بده ته مه وټه ټه هه رټييك

ل جهه كئى تاييهت دهيتت وهه ر ئيك دژينگه هه كا تاييهت دا دهر دكه قيت.
ب ديتنا (جونزى) ئيك ژقان نه ندامان نه ندامه كئى سه ره كئى يه وهه مئى
نه ندامين ديتر دلا وه كينه و نا فكرنا ئيك ژوان وه كو نه ندامه كئى سه ره كئى لدويش
قان نه گه رانه:

1. نه ؤ نه ندامه ژوان هه مئى نه ندامين ديتر پتر دهيتته بكارهينان دنا ؤ زمانى دا.
2. نه و نه ندام برهنگه كئى گوشه گير دهيتته بكارهينان دنا ؤ چوار چوئى كارى دا.
3. يانژى نه ؤ نه ندامه دكه قيته جهئى نيغه كئى دنا ؤ نه ندامين ديتردا.
نه ؤ هه مئى نه ندامين سه ره كئى ولا وه كئى جهين دهنگى دنا قبه را ئيك دا
نا گوهورن، چونكو هه ر نه ندامه كئى ژينگه هه كا تاييهت تا دهنگى هه يه. فونيم بخوه
جهئى دگهل فونيمين ديتر د گوهوريت (23).

بوفونونه دزمانى كوردى دا وه كو (دار، بار، كار، سار) و (داد، داؤ، داس، دان)
هه ر وه كو دبينين پيك گوهارتنه ك هه يه دنا قبه را (د، ب، ك، س) دوان په يقين
دهسپيكئى دا فونيم هاتينه پيك گوهارتن وديسان پيك گوهارتنه ك پهيدا بويه
دنا قبه را دهنگين (د، ؤ، س، ن) دال په يقين دو ماهيكئى، نه ؤ جا فونيمى دهينه
گوهورين نه نه ندامين وانن ولقييرى دئى شين بيژين كو دهنگين (د، ب، س، ك،
ؤ، ن) فونيمين سه ربه خونه.

ب ديتنا (جونزى) بنه مايئى خيزانا دهنگى هزارا فونيمى يه نه نه نجامين
بدهست ؤه هاتى بين شروقه كرنه كا هوبر. دده وروبه رى سالا (1913) دا دگهل هزارا
(بودونين دى كورتنه) ي تاشنا بوو. (جونزى) هه ول ددا دهنگسازيئى لسهر بنه مايئى
دهرونناسيئى شروقه بكهت، هه ر وه كو (كورتنه) ي تاماژه پئى دابوو، چونكو ب هزارا
وى فونيم ب شيويه كئى گشتى هه بوونه كا هزرى يه كو د نقيسينا به رفره دا بو
هه ر ئيكئى بتنى هيمايه ك دانا، دوى ده مئى دا كو فونولوژيا بونيا دگه رى گه هشتبو
لوتكه يا بنا ؤ ودهنگيا خوه. (جونزى) رژد بولسهر هزروبيرن خوه وه زردكر كو

بوچوونا وى دروست تره كو: ((دكارين
چه وانيا فونيمى دا چه مكين وه كو هزرو
ههست كرنا زمانى و چه مكين دى بين
دهرونناسى كو نه شين پيناسه كئى يان
شروقه كرنه كئى بدهينى بكارهينان))
(24).

گوتنا (جونزى) نيشانا

روگه ه

وهرزیه، پويتهى د دهته شهكولين و
وهرزیه، پويتهى د دهته شهكولين و

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

هزر و بیریڼ وی یه . ب دیتناوی چاوانیا فونیمی گرنګه نه رولی وی ، بقی شیوهی توشی خهله تیه کی دبیت ده می جیاوازی و قافارتنی دده ته فونیمی . چونکی فونیم چه مکه کی روته ژ بو ئاشکرا کرنا رولی یه که یین دهنګی دهیته بکارهینان . (جونزی) ی پیکوله کا باش دکر ژبو دانانا ئه لف و بییه کا فونیمی ، واته هیما یه کی بو ههر فونیمه کی . یه که م شینوارین قی پوبته داننی برهنګه کی ریژهی دنائ کومه کا زانایین دیترا دیار بو و پستی هینګی ئه لف و بییا دهنګی یا نیف دهوله تی دانا . مه به ست ژقی دانانی ئه و بو کو هه ولدان بهینه کرن ژ پیخه مهت دانانا ئه لف و بییا فونیمی یا جیهانی ولسه ر بنچینی بسپور یا ئیک هیمای بو ههر فونیمه کی و دزماناسیی دا دهیته نیاسین ب ئه لف و بییا به رفره . ل دوماهی کی به رته نگ کرو ئه ؤ ئه لف و بییه پیک هاتیه ژ سیسته مه کی نقیسیی دهنګین زمانی ، هه تا راده یه کی په سه ندکری گره ننتیکرنا وینه گرتنا دهنګان ب هه می جوړو هویرکار یانقه دنائ درکاندننی دا دکه ت (25).

(جونزی) ئیک ژوان که سان بو یین جهخت دکر کو نابیت بواری فونیمی د چه مکی فونولوژی دا ژ بنه رت و بنه مایین وی به رفره هتر لی بهیت و سنوری وی بګه هته تاسته کی نه به رچا قکری . بقی شیوهی ئه م دشین بیژین (جونزی) شیا وینی دیارکری دشیوی تیوره کا رون و ئاشکرا دا نیشا بدهت ودقی فورمی دا (ئاوازی) رستی ژ ده رقه ی تیپینیین فونیمی دانا . هه روه سا (هیزا) وشی ژی هه بونا په یقان د یه کین ته و او دا بومه دیار دکه ت . (جونزی) بشیوه یه کی ئاشکرا دیارکرکو پیگیری کرن ب سنورین ده ست نیشان کریین په یقی و هکو یه که یه کا (مورفولوژی- سینتاکسی) و گرنګی دان د ههر شروه کرنه کا فونولوژی دا دروست به روقاژی یاسا و ده ستوران نینه ، به لکو بو ګه هشتنا شروه کرنه کا فونیمی و جوړه کی فونیم نقیسی یا سه رکه قتیته (26).

(جونزی) به رده و امی دا هه و پیکولین خوه ژ بو کو برکرن و به رفره هکرنا هزرکرنا فونیمی ، تاکو شیای نه خشه کی بو سنورین وی بکیشیت و چه مکه کی نوی بو دانیت و ئه ؤ چه نده کره دیبائی پراکتیزه کرنی دا و شروه کرن لسه رکرن ولدوما هییا فان هه ولدانین وی په رتووکه ک لسه ر هزرکرنا فونیمی ژ هه می لایانقه دانا و ئه ؤ په رتووکه بناقی (The Phoneme: Its Nature and Use) (27).

بشیوه یه کی گشتی (جونزی) دچارچوقی دهنګه هی هزرکرنی دا کار دکر و ئه ؤ دهنګه هه دګه ل وی دهنګه هی یی جیاواز بو کو ژلایی زمانناسین پستی (بلوم

فیلدی) ل ئەمریکا هاتین وهه روسا دگهل وی دهزگههیی کو ژلایی (فیرس) ی و لایه نگرین وی فه ل بریتانیا بکاردهات.

پهراویز:

- (1) وفاء البیة، اطلس اصوات اللغة العربية، موسوعات طب الصوتيات العالمية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، قاهرة، 1994، ص70.
- (2) هه مان ژیدهر، هه مان لابه ر.
- (3) ساجیده عبدالللا فه رهادی، رسته و پاش رسته (تیروانینیکی ئه رکی)، کولیزی ئاداب، زانکوی سه لاهه دین، 2003، ل10.
- (4) وفاء البیة، ژیدهری به ری، ل70.
- (5) آر.اچ. روبینز، تاریخ مختصر زبانشناسی، مترجم: علی محمد حق شناس، چاپ سوم، چاپ سعدی، تهران، 1378، (1999)، ص424.
- (6) هه مان ژیدهر، ل426.425.
- (7) ژان لویی دوشه، واج شناسی، مترجم: گیتی دیهیم، چاپ اول، چاپخانه انتشارات سروش، تهران، 1378، (1999)، ص18.
- (8) هه مان ژیدهر، ل19.18.
- (9) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل451.450.
- (10) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل451.
- (11) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل456.
- (12) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل450.
- (13) کمال بشر، علم الصوات، دارغریب للطباعة والنشر والتوزیع، القاهرة، 2000، ص92.91.
- (14) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل457.
- (15) کمال بشر، ژیدهری به ری، ل93.
- (16) هه مان ژیدهر، ل94.
- (17) آر.اچ. روبینز، ژیدهری به ری، ل458.
- (18) کمال بشر، ژیدهری به ری، ل497.496.
- (19) هه مان ژیدهر، ل499.498.
- (20) هه مان ژیدهر، ل459.
- (21) ژان لویی دوشه، ژیدهری به ری، ل35.

رووگهه

وهزیه، پویتهی د دهته شهکولین و
وهکیرانین مرؤقیهتی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012

- (22) عصام نورالدين، علم وظائف الاصوات اللغوية (الفونولوجيا)، ط 1، دار الفكر اللبناني، بيروت، 1992، ص 72.
- (23) كمال بشر، ژيدهرى بهرى، ل 486.485.
- (24) ژان لوبى دوشه، ژيدهرى بهرى، ل 36.
- (25) كمال بشر، ژيدهرى بهرى، ل 494.493.
- (26) آر. اچ. روبينز، ژيدهرى بهرى، ل 452.
- (27) كمال بشر، ژيدهرى بهرى، ل 494.

ژيدهر:

- (1) آر. اچ. روبينز، تاريخ مختصر زبانشناسى، مترجم: على محمد حق شناس، چاپ سوم، چاپ سعدى، تهران، 1378، (1999).
- (2) ژان لوبى دوشه، واج شناسى، مترجم: گيتى ديهيم، چاپ اول، چاپخانه انتشارات سروش، تهران، 1378، (1999).
- (3) ساجيده عبدوللا فهراهدى، رسته و پاش رسته (تيروانينيكى نهركى)، كوليژى ناداب، زانكوى سه لاهدين، 2003.
- (4) عصام نورالدين، علم وظائف الاصوات اللغوية (الفونولوجيا)، ط 1، دار الفكر اللبناني، بيروت، 1992.
- (5) كمال بشر، علم الصوت، دارغريب للطباعة والنشر والتوزيع، القاهرة، 2000.
- (6) وفاء البية، اطلس اصوات اللغة العربية، موسوعات طب الصوتيات العالمية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، 1994.